

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Υποσχόλια (Tīkā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια (Sutta Piṭaka - Tīkā)

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια
(4. Aṅguttara Nikāya - Tīkā)

02. Υποσχόλια για το βιβλίο των δύο (02. Dukanipāta-tīkā)

1. Η πρώτη πεντηκοντάδα (1. Paṭhamapañcakaṃ)

PaliVerse

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια

02. Υποσχόλια για το βιβλίο των δύο

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Anguttaranikāye

Dukanipāta-ṭīkā

1. Paṭhamapaṇṇāsakaṃ

1. Kammakāraṇavaggo

1. Vajjasuttavaṇṇanā

1. Dukanipātassa paṭhame pahārasādhanaṭṭhanti daṇḍappahārassa sukhassiddhi-atthaṃ. Kañjito nibbattaṃ kañjiyaṃ, āraṇālaṃ, yaṃ bilaṅgantipi vuccati, taṃ yattha siñcati, sā kañjiyaukkhalikā bilaṅgathālikā, taṃsadisaṃ kāraṇaṃ bilaṅgathālikāṃ. Sīsakaṭāhaṃ uppāṭetvāti ayoguḷappavesappamaṇaṃ chiddaṃ katvā. Saṅkhamuṇḍakammakāraṇanti saṅkhaṃ viya muṇḍakaraṇaṃ kammakāraṇaṃ. Rāhumukhakammakāraṇanti rāhumukhagatasūriyasadisakammakāraṇaṃ.

Jotimālikanti jotimālavantaṃ kammakāraṇaṃ. Hatthapajjotikanti hatthassa pajjotanakammakāraṇaṃ. Erakavattakammakāraṇanti erakavattasadiṣe sarīrato cammavatte uppāṭanakammakāraṇaṃ. Cīrakavāsikakammakāraṇanti sarīrato uppāṭitavattacīrakehi nivāsāpanakammakāraṇaṃ. Taṃ karontā yathā gīvato paṭṭhāya vaddhe kantitvā kaṭiyaṃ ṭhapenti, evaṃ gopphakato paṭṭhāya kantitvāpi kaṭiyameva ṭhapenti. Atṭhakathāyaṃ pana “kaṭito paṭṭhāya kantitvā gopphakesu ṭhapenti”ti vuttaṃ. Eṇeyyakakammakāraṇanti eṇimigasadisakammakāraṇaṃ. Ayavalayāni datvāti ayavalayāni paṭimuñcitvā. Ayasūlāni koṭṭentīti kapparaṇṇukakoṭṭisu ayasūlāni pavesenti. Tanti taṃ tathākatakammakāraṇaṃ sattaṃ.

Baḷisamaṃsikanti balisehi maṃsuppāṭanakammakāraṇaṃ. Kahāpaṇikanti kahāpaṇamattaso chindanakammakāraṇaṃ. Koṭṭentīti chindanti. Khārāpatacchikanti tacchetvā khārāpasīñcanakammakāraṇaṃ. Palighaparivattikanti palighassa viya parivattanakammakāraṇaṃ. Ekābaddhaṃ karonti ayasūlassa koṭṭanena. Palālapīṭhakanti palālapīṭhassa viya sarīrassa saṃvellanakammakāraṇaṃ. Kāraṇikāti ghāṭanakāraṇā. Palālavaṭṭiṃ viya katvāti yathā palālapīṭhaṃ karontā palālaṃ vaṭṭiṃ katvā saṃvellanavasena puna veṭṭenti, evaṃ karontīti attho. Chātakasunakhehi khuddakehi koleyyakasunakhehi. Te hi balavantaṃ javayogā sūrā ca honti. Sahassabhaṇḍikanti sahassatthavikaṃ.

Yāhanti yaṃ ahaṃ. Yanti ca kāraṇavacanāṃ. Tenāha “yena aha”nti. Chinnamūlaketi taṇhāmūlassa ucchinnattā sañchinnamūlake.

Vajjasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Padhānasuttavaṇṇanā

2. Dutiye ubhatobyūḷhasaṅgāmapavesanasadisanti yuddhatthāya ubhatorāsikatacaturaṅginisenāmajjhappavesanasadisam. Dānañca yuddhañca samānamāhūti ettha katham panīdamubhayam samānam? Jīvitavināsabhīruko hi yujjhitaṃ na sakkoti, bhogakkhayabhīruko dānam dātuṃ na sakkoti. “Jīvitañca rakkhissāmi, yujjhissāmī”ti hi vadanto na yujjhati, jīvite pana ālayam vissajjetvā “hatthapādādicchedo vā hotu maraṇam vā, gaṇhissāmetam issariya”nti ussahantova yujjhati. “Bhoge ca rakkhissāmi, dānañca dassāmī”ti vadantopi na dadāti, bhogesu pana ālayam pissajjetvā “mahādānam dassāmī”ti ussahantova deti. Evaṃ dānañca yuddhañca samam hoti. Kiñca bhiyyo - appāpi santā bahuke jinanti, yathā ca yuddhe appakāpi vīrapurisā bahuke bhīrupurise jinanti, evaṃ saddhādisampanno appakampi dānam dadanto bahuvidham lobhadosaissāmacchariyadiṭṭhivicikicchādibhedam tappaṭipakkham abhibhavati, bahuñca dānavipākam adhigacchati. Evampi dānañca yuddhañca samānam. Tenāha “appampi ce saddahāno dadāti, teneva so hoti sukhī paratthā”ti.

Agārassa hitam kasigorakkhādi agāriyam, tam natthi etthāti anagāriyam, pabbajjāti āha “agārassa...pe... anagāriyam pabbajja”nti. Sabbūpadhipaṭinissaggatthāyāti ettha cattāro upadhī - kāmupadhi, khandhupadhi, kilesupadhi, abhisāṅkhārūpadhīti. Kāmāpi hi “yam pañca kāmagaṇe paṭicca uppajjati sukham somanassam, ayam kāmānam assādo”ti evaṃ vuttassa sukhassa, tadassādanimittassa vā dukkhassa adhiṭṭhānabhāvato upadhīyati ettha sukhanti iminā vacanattena “upadhī”ti vuccanti. Khandhāpi khandhamūlakassa dukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, kilesāpi apāyadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato, abhisāṅkhārāpi bhavadukkhassa adhiṭṭhānabhāvato “upadhī”ti vuccanti. Sabbesam upadhīnam paṭinissaggo pahānam etthāti sabbūpadhipaṭinissaggaṃ, nibbānam. Tenāha “sabbesam khandhūpadhi...pe... nibbānassa atthāyā”ti.

Padhānasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tapanīyasuttavaṇṇanā

3. Tatiye tapanīyāti ettha kattuatthe anīya-saddoti āha “tapantīti tapanīyā”ti. Tapantīti vibādheṇti, viheṭheṇti attho. Tapanam vā dukkham, diṭṭhe ceva dhamme abhisamparāyañca tassa uppādanena ceva anubalappadānena ca hitāti tapanīyā. Atha vā tapanti tenāti tapanam, anutāpo, vipaṭisāroti attho. Tassa hetubhāvato hitāti tapanīyā. Anusocatīti vipaṭisārī hutvā katākatam anugamma socati. Socanañhi katattā ca hoti akatattā ca. Tathā ceva pāliyam vibhattam. Nandayakkhādīnam vatthūni pākāṭānīti tāni adassetvā dvebhātikavatthum dassento “te kirā”ti ādimāha. Tattha teti dve bhātaro. Puna kiṃ maggasīti puna kiṃ icchasi.

Tapanīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Upaṇṇātasuttavaṇṇanā

5. Pañcame imañhi dhammadvayanti kusalesu dhammesu asantuṭṭhitā, padhānasmiṃ anosakkanasaṅkhātā dhammadvayam. Imināti “asantuṭṭhitā kusalesu dhammesu”ti vacanena. Imam dīpetīti “yāva so uppajjati, na tāvāham santuṭṭho aho”nti etaṃ pariyantaṃ katvā vakkhamānattham dīpeti. Padhānasminti vīriyārambhe. Imamatthanti “padhānasmiñcā”tiādinā vuttamattham. Vīriyappavāhe

vattamāne antarā eva paṭigamanam nivattanam paṭivānam, tadassa atthīti paṭivānī, na paṭivānī appaṭivānī, tassa bhāvo appaṭivānitā, anosakkanāti āha “appaṭivānitāti appaṭikkamanā anosakkanā”ti. Tattha anosakkanāti appaṭinivatti.

Āgamanīyapaṭipadāti samathavipassanāsaṅkhātā pubbabhāgapaṭipatti. Sā hi āgacchanti visesamadhigacchanti etāya, āgacchati vā visesādhigamo etāyāti āgamanīyā, sā eva paṭipajjitabbato paṭipadāti āgamanīyapaṭipadā. Appaṭivānapadhānanti osakkanārahitappadhānam, antarā anosakkivā katavīriyanti attho.

Upaṇṇātasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Saṃyojanasuttavaṇṇanā

6. Chaṭṭhe saṃyojanānam hitā paccayabhāvenāti saṃyojaniyā, tebhūmakā dhammā. Tenāha “dasannam saṃyojanāna”ntiādi. Saṃyojaniye dhamme assādato anupassati sīlenāti assādānupassī, tassa bhāvo assādānupassitā. Nibbidānupassitāti etthāpi eseva nayo. Ukkaṇṭhanavasenāti saṃyojaniyesu tebhūmakadhammesu nibbindanavasena. Jananam jāti, khandhānam pātubhāvoti āha “jātiyāti khandhanibbattito”ti, khandhānam tattha tattha bhava aparāparam nibbattitoti attho. Khandhaparipāko ekabhavapariyāpannānam khandhānam purāṇabhāvo. Ekabhavapariyāpannajīvitindriyappabandhavicchedavasena khandhānam bhedo idha maraṇanti āha “maraṇenāti khandhabhedato”ti. Antonijjhānam cittasantāpo. Paridevo nāma ṇātibyasanādīhi phuṭṭhassa vācāvipalāpo. So ca sokasamuṭṭhānoti āha “tannissitalāppitalakkhaṇehi paridevehī”ti. Lālapitaṃ vācāvipalāpo, so ca atthato saddoyeva.

Dukkanti idha kāyikaṃ dukkhaṃ adhippetanti āha “kāyapaṭipīlanadukkhehī”ti. Manovighātadomanassehīti manaso vighātakarehi domanassehī. Byāpādasampayogena manaso vihananarasañhi domanassaṃ. Bhuso āyāso upāyāso yathā “bhusamādānam upādāna”nti, so ca atthato ṇātibyasanādīhi phuṭṭhassa adhimattacetodukkhappabhāvito dosoyeva. Kāyacittānañhi āyāsanavasena dosasseva pavattiākāro upāyāsoti vuccati saṅkhārakkhandhapariyāpanno. Taṃ cuddasahi akusalacetasikehi añño eko cetasikadhammoti eke. Yaṃ visādoti ca vadanti.

Saṃyojanasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kaṇhasuttavaṇṇanā

7. Sattame yathā “kaṇhā gāvī”tiādīsu kālavaṇṇena samannāgatā “kaṇhā”ti vuccati, na evaṃ kālavaṇṇatāya dhammā “kaṇhā”ti vuccanti, atha kho kaṇhābhijātinibbattihetuto appabhassarabhāvakaraṇato vā “kaṇhā”ti vuccantīti dassento “na kālavaṇṇatāyā”tiādimāha. Kaṇhatāyāti kaṇhābhijātītāya. Kaṇhābhijātīti ca apāyā vuccanti manussesu ca dobhaggiyaṃ. Sarasenāti sabhāvena. Na hiriyati na lajjatīti ahiriko, puggalo, cittaṃ, taṃ sampayuttadhammasamudāyo vā. Tassa bhāvo ahirikkanti vattabbe ekassa ka-kārassa lopam katvā ahirikkanti vuttanti āha “ahirikkanti ahirikabhāvo”ti. Na ottappatīti anottāpī, puggalo, yathāvuttadhammasamudāyo vā, tassa bhāvo anottappanti āha “anottāpibhāvo”ti.

Kaṇhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sukkasuttavaṇṇanā

8. Aṭṭhame “sukkaṃ vattha”ntiādīsu viya na vaṇṇasukkatāya dhammānaṃ sukkatā, atha kho sukkābhijātihetuto pabhassarabhāvakaraṇato cāti dassento “na vaṇṇasukkatāyā”tiādimāha. Sukkatāyāti sukkābhijātītāya. Hirī pāpadhamme gūṭhaṃ viya passanti jigucchatīti āha “pāpato jigucchanaḥkhaṇā hirī”ti. Ottappaṃ te uṇhaṃ viya passantāṃ tato bhāyatīti vuttaṃ “bhāyanaḥkhaṇaṃ otappa”nti. Idañca hirottappaṃ aññaṃaññaṃvippayogī pāpato vimukhabhūtañca, tasmā nesaṃ idaṃ nānākaraṇaṃ - ajjhattasamuṭṭhānā hirī, bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ. Attādhipati hirī, lokādhipati otappaṃ. Lajjāsabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitāṃ ottappaṃ. Sappatissavaḥkhaṇā hirī, vajjabhīrukaḥkhaṇaṃ otappanti.

Tattha ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti jātiṃ paccavekkhitvā, vayaṃ, sūrabhāvaṃ, bāhusaccaṃ paccavekkhitvā. Kathaṃ? “Pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ na jātisampannaṃ kammaṃ, hīnājaccānaṃ kevaṭṭādīnaṃ kammaṃ, mādisassa jātisampannassa idaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ tāva jātiṃ paccavekkhitvā pāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ daharehi kattappaṃ kammaṃ, mādisassa vaye ṭhitassa idaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ vayaṃ paccavekkhitvā pāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ dubbalajātikānaṃ kammaṃ, mādisassa sūrabhāvasampannassa idaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā pāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ andhabālānaṃ kammaṃ, na paṇḍitānaṃ, mādisassa paṇḍitassa bahussutassa idaṃ kātuṃ na yutta”nti evaṃ bāhusaccaṃ paccavekkhitvā pāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Evaṃ ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti, samuṭṭhāpento ca hiriṃ nissāya pāpakammaṃ na karoti.

Kathaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ? “Sace tvaṃ pāpakammaṃ karissasi, catūsu parisāsu garahappatto bhavissasi, tato taṃ sīlavanto sabrahmacārī vivajjissanti”ti paccavekkhitvā bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ nissāya pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ.

Kathaṃ attādhipati hirī? Idhekacco kulaputto attānaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā “mādisassa saddhāpabbajitassa bahussutassa dhutadharassa na yuttaṃ pāpakammaṃ kātu”nti pāpaṃ na karoti. Evaṃ attādhipati hirī. Tenāha bhagavā “so attānaṃyeva adhipatiṃ karitvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti, suddhaṃ attānaṃ pariharatī”ti.

Kathaṃ lokādhipati ottappaṃ? Idhekacco kulaputto lokaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā “sace kho tvaṃ pāpakammaṃ kareyyāsi, sabrahmacārino tāva taṃ jānissanti, mahiddhikā mahānubhāvā loke ca samaṇabrāhmaṇā devatā ca, tasmā te na yuttaṃ pāpaṃ kātu”nti pāpakammaṃ na karoti. Yathāha - “mahā kho paṇāyaṃ lokasannivāso, mahantasmim kho pana lokasannivāse santi samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno. Te dūratopi passantī, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tepi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha, bho, imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehī’ti. Santi devatā iddhimantiniyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passantī, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tāpi maṃ jānissanti ‘passatha, bho, imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ

pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehī'ti...pe... so lokameva adhipatiṃ karitvā akusalaṃ...pe... pariharatī'ti. Evaṃ lokādhipati ottappaṃ.

Lajjāsabhāvasaṇṭhitāti ettha lajjāti lajjanākāro, tena sabhāvena saṇṭhitā hirī. Bhayanti apāyabhayaṃ, tena sabhāvena saṇṭhitaṃ ottappaṃ. Tadubhayaṃ pāpaparivajjane pākaṭaṃ hoti. Tattha yathā dvīsu ayogulesu eko sītaḷo bhavye gūthamakkhito, eko uṇho āditto. Tesu yathā sītaḷaṃ gūthamakkhitattā jigucchanto viññujātiko na gaṇhāti, itaraṃ dāhabhayaṃ. Evaṃ paṇḍito lajjāya jigucchanto pāpaṃ na karoti, ottappena apāyabhayaḥito pāpaṃ na karoti, evaṃ lajjāsabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitaṃ ottappaṃ.

Kathaṃ sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ? Ekacco hi jātimahattapaccavekkhaṇā, satthumahattapaccavekkhaṇā, dāyajjamahattapaccavekkhaṇā, sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇāti evaṃ catūhi kāraṇehi tattha gāraṇaṃ sappatissavalakkhaṇaṃ hiriṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti. Ekacco attānuvāḍabhayaṃ, parānuvāḍabhayaṃ, daṇḍabhayaṃ, duggatibhayaṃ evaṃ catūhi kāraṇehi vajjato bhāyanto vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā pāpakammaṃ na karoti. Ettha ca ajjhattasamuṭṭhānādītā hirottappānaṃ tattha tattha pākaṭabhāvena vuttā, na pana nesaṃ kadāci aññaṃaññaṃavippayogo. Na hi lajjanaṃ nibbhayaṃ, pāpabhayaṃ vā alajjanaṃ atthīti. Evamettha vitthārato atthavaṇṇanā veditabbā.

Sukkasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Cariyasuttavaṇṇanā

9. Navame lokanti sattalokaṃ. Sandhārentīti ācārasandhāraṇavasena dhārenti. Ṭhapentīti mariyādāyaṃ ṭhapenti. Rakkhantīti ācārasandhāraṇena mariyādāyaṃ ṭhapetvā rakkhanti. Garucittikāraṇavasena na paññāyethāti garuṃ katvā citte karaṇavasena na paññāyetha, ayamācāro na labbheyya. Mātucchāti vāti ettha itisaddo ādyattho. Tena mātulānīti vā ācariyabhariyāti vā garūnaṃ dārāti vāti ime saṅgaṇhāti. Tattha mātu bhaginī mātucchā. Mātulabhariyā mātulānī. Garūnaṃ dārā mahāpitucūlapitujetṭhabhātuādīnaṃ garuṭṭhāniyānaṃ bhariyā. Yathā ajeḷakātiādīsu ayaṃ saṅkhepattho - yathā ajeḷakādayo tiracchānā hirottapparāhitā mātāti saññaṃ akatvā bhinnamariyādā sabbattha sambhedena vattanti, evamayaṃ manussaloko yadi lokapālādhammā na bhavyeṃ, sabbattha sambhedena vatteyya. Yasmā panime lokapālakadhammā lokaṃ pālenti, tasmā natthi sambhedoti.

Cariyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Vassūpanāyikasuttavaṇṇanā

10. Dasame apaññattāti ananuññātā, avihitā vā. Vasseti vassārattaṃ sandhāya vadati, utuvasseti hemantaṃ sandhāya. Ekindriyaṃ jīvaṃ viheṭhentāti rukkhalaṭṭadīsu jīvasaññitāya evamāhaṃsu. Ekindriyanti ca kāyindriyaṃ atthīti maññaṃanā vadanti. Saṅghātaṃ āpādentāti vināsaṃ āpādentā. Saṃkasāyissantīti appossukkā nibaddhavāsaṃ vasissantīti. Aparajjugatāya āsāḷhiyā upagantabbāti ettha aparajju gatāya assāti aparajjugatā, tassā aparajjugatāya atikkantāya, aparasmīṃ divaseti attho, tasmā āsāḷhipuṇṇamāya anantare pāṭipadadivase upagantabbāti evamettha

attho datṭhabbo. Māsagatāya āsāḷhiyā upagantabbāti māso gatāya assāti māsagatā, tassā māsagatāya atikkantāya, māse paripuṇṇeti attho. Tasmā āsāḷhipuṇṇamato parāya puṇṇamāya anantare pāṭipadadivase upagantabbāti attho datṭhabbo.

Vassūpanāyikasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammakāraṇavaggavaṇṇanāya līnatthappakāsanā niṭṭhitā.

2. Adhikaraṇavaggavaṇṇanā

11. Dutiyavaggassa paṭhame appaṭisaṅkhāne na kampaṭīti paṭisaṅkhānabalaṃ, upaparikkhanapaññāyetaṃ nāmaṃ. Vīriyasīsenā satta bojjhaṅge bhāventassa uppannaṃ balaṃ bhāvanābalaṃ. Vīriyupatthambhena hi kusalabhāvanā balavatī thirā uppajjati, tathā uppannā balavatī kusalabhāvanā balavanto satta bojjhaṅgātīpi vuccanti. Atthato vīriyasambojjhaṅgasīsenā satta bojjhaṅgā honti. Vuttampi cetāṃ - “tattha katamaṃ bhāvanābalaṃ? Yā kusalānaṃ dhammānaṃ āsevanā bhāvanā bahulīkammaṃ, idaṃ vuccati bhāvanābalaṃ. Sattapi bojjhaṅgā bhāvanābala”nti.

Akampiyaṭṭhenāti paṭipakkhehi akampanīyaṭṭhena. Durabhibhavanaṭṭhenāti durabhibhavanīyaṭṭhena. Anajjomaddanaṭṭhenāti adhibhavitvā anavamaddanaṭṭhena. Etānīti etāni yathāvuttāni dvepi balāni. Etadaggaṃ nāgatanti “etadaggaṃ, bhikkhave, dvinnaṃ balānaṃ yadidaṃ bhāvanābala”nti evamettha etadaggaṃ nāgatanti attho.

12. Dutīye vivekaṃ nissitanti vivekanissitaṃ, yathā vā vivekavasena pavattaṃ jhānaṃ “vivekaja”nti vuttaṃ, evaṃ vivekavasena pavatto satisambojjhaṅgo “vivekanissito”ti datṭhabbo. Nissayaṭṭho ca vipassanāmaggaṇaṃ vasena maggaphalānaṃ veditabbo, asatīpi vā pubbāparabhāve “paṭiccasamuppādo”ti ettha paccayena samuppādanaṃ viya avinābhāvidhammabyāpārā nissayanabhāvanā sambhavantīti. “Tadaṅgasamucchadanissaraṇavivekanissita”nti vatvā paṭippassaddhivivekanissitassa avacanaṃ “satisambojjhaṅgaṃ bhāvetī”tiādinā idha bhāvetabbānaṃ sambojjhaṅgānaṃ vuttattā. Bhāvitambojjhaṅgassa hi sacchikātabbā balabojjhaṅgā, tesāṃ kiccaṃ paṭippassaddhiviveko. Ajjhāsayatoti “nibbānaṃ sacchikarissāmī”ti pavattaajjhāsayato. Yādipi hi vipassanākkhaṇe saṅkhārāmmaṇaṃ cittaṃ, saṅkhāresu pana ādīnavaṃ disvā tappaṭipakkhe nibbāne ninnatāya ajjhāsayato nissaraṇavivekanissito hoti uṇhābhibhūtassa puggalassa sītaninnacittatā viya.

“Pañcavidhivivekanissitampīti eke”ti vatvā tattha yathāvuttavivekattayato aññaṃ vivekadvayaṃ uddharitvā dassetuṃ “te hī”tiādi vuttaṃ. Tattha jhānakkhaṇe tāva kiccato vikkhambhanavivekanissitaṃ, vipassanākkhaṇe ajjhāsayato paṭippassaddhivivekanissitaṃ bhāvetīti vattabbaṃ “evāhaṃ anuttaraṃ vimokkhaṃ upasampajja viharissāmī”ti tattha ninnajjhāsayatāya. Tenāha “tasmā tesāṃ matenā”tiādi. Heṭṭhā kasiṇajjhānaggahaṇena āruppānampi gahaṇaṃ datṭhabbaṃ, tasmā “etesāṃ jhānāna”nti imināpi tesāṃ saṅgaho veditabbo. Yasmā pahānavinayo viya virāganirodhāpi idhādhippetavivekena atthato nibbisitṭhā, tasmā vuttaṃ “esa nayo virāganissitantiādīsū”ti. Tenāha “vivekatthā eva hi virāgādayo”ti.

Vossagga-saddo pariccāgattho pakkhandanatto cāti vossaggassa duvidhatā vuttā. Vossajjanañhi pahānaṃ vissatṭhabhāvena nirodhanapakkhandanampi ca. Tasmā vipassanākkhaṇe tadaṅgavasena maggakkhaṇe samucchedavasena paṭipakkhassa pahānaṃ vossaggo, tathā vipassanākkhaṇe tanninnabhāvena, maggakkhaṇe ārammaṇakaraṇena vissatṭhasabhāvatā vossaggoti veditabbaṃ. Tenevāha “tattha pariccāgavossaggo”tiādi. Ayaṃ satisambojjhaṅgoti ayaṃ missakavasena vutto satisambojjhaṅgo. Yathāvuttena pakārenāti tadaṅgappahānasamucchedappahānappakārena tanninnatadārammaṇappakārena ca. Pubbe vossaggavacanasseva atthassa vuttattā āha “sakalena vacanenā”ti. Pariṇamantanti vipassanākkhaṇe tadaṅgatanninnappakārena pariṇamantaṃ. Pariṇatanti maggakkhaṇe samucchedatadārammaṇappakārena pariṇataṃ. Pariṇāmo nāma idha paripākoti āha “paripaccantaṃ paripakkañcā”ti. Paripāko ca āsevanalābhena laddhasāmatthiyassa kilese paricajituṃ nibbānaṃ pakkhandituṃ tikkhavisadabhāvo. Tenāha “ayañhī”tiādi. Esa nayoti yvāyaṃ nayo “vivekanissita”ntiādīnā satisambojjhaṅge vutto, sesesu dhammavicayasambojjhaṅgādīsupi eseva nayo, evaṃ tattha netabbanti attho.

“Vivekanissita”ntiādīsu labbhamānamatthaṃ sāmāññato dassetvā idāni idhāhippetamatthaṃ dassento “idha panā”tiādimāha. Tattha sabbasaṅkhatehīti sabbehi paccayasamuppannadhammehi. Sabbesanti saṅkhatadhammānaṃ. Vivekaṃ ārammaṇaṃ katvāti nibbānasāṅkhātāṃ vivekaṃ ārammaṇaṃ katvā. Tañca khoti tadeva satisambojjhaṅgaṃ.

13. Tatiye cittekaggatthāyāti cittasamādhānatthāya, diṭṭhadhamme sukhavīhārāyāti attho. Cittekaggatāsīsenā hi diṭṭhadhammasukhavīhāro vutto. Sukkhavipassakakhīṇāsavānaṃ vasena hetāṃ vuttaṃ. Te hi samāpajjitvā “ekaggacittā sukhaṃ divasaṃ viharissāmā”ti icceva kaṣiṇaparikkammaṃ katvā aṭṭha samāpattiyo nibbattenti. Vipassanāpādakatthāyātiādīsū pana sekkhaputhujjanā “samāpattito vuṭṭhāya samāhitena cittena vipassāmā”ti nibbattentā vipassanāpādakatthāya bhāventi.

Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā abhiññāpādakajjhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya “ekopi hutvā bahudhā hoti”ti vuttanayā abhiññāyo patthentā nibbattenti, te abhiññāpādakatthāya bhāventi. Ye aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā “sattāhaṃ acittā hutvā diṭṭheva dhamme nirodhaṃ nibbānaṃ patvā sukhaṃ viharissāmā”ti nibbattenti, te nirodhapādakatthāya bhāventi. Ye pana aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā “aparihīnajjhānā brahmaloce uppajjissāmā”ti nibbattenti, te bhavavisesatthāya bhāventi.

Yuttaṃ tāva cittekaggatāya bhavavisesatthatā viya vipassanāpādakatthatāpi catukkajjhānasādhāraṇāti tesāṃ vasena “cattāri jhānāni”ti vacanaṃ, abhiññāpādakatthatā pana nirodhapādakatthatā ca catutthasseva jhānassa āveṇikā, sā kathaṃ catukkajjhānasādhāraṇā vuttāti? Paramparādhiṭṭhānabhāvato. Padaṭṭhānapadaṭṭhānampi hi padaṭṭhānanti vuccati kāraṇakāraṇanti yathā “tiṇehi bhattaṃ siddha”nti.

14. Catutthe sasakassa uppatanaṃ viya hotīti pathavijigucchanasasakassa uppatanaṃ viya hoti. Tatthāyaṃ atthasallāpikā upamā - pathavī kira sasakaṃ āha - “he sasakā”ti. Sasako āha - “ko eso”ti. Kasmā mameva upari sabbairiyāpathe kappento uccārapassāvaṃ karonto maṃ na jānāsīti? Suṭṭhu tayā ahaṃ diṭṭho, mayā

akkantaṭṭhānañhi aṅgulaggehi phutṭhaṭṭhānaṃ viya hoti, vissatṭhaudakaṃ appamattakaṃ, karisaṃ kaṭakaphalamattaṃ, hatthiassādīhi pana akkantaṭṭhānampi mahantaṃ, passāvopi nesaṃ ghaṭamatto, uccāropi pacchimatto hoti, alaṃ mayhaṃ tayāti uppatitvā aññasmaṃ ṭhāne patito. Tato naṃ pathavī āha - “aho dūraṃ gatopi nanu mayhamyeva upari patitosi”ti? So puna taṃ jigucchanto uppatitvā aññattha patito. Evaṃ vassasahassampi uppatitvā uppatitvā patamāno sasako neva pathaviyā antaṃ pāpuṇituṃ sakkoti. Na koṭinti na pubbakoti. Itaresanti vipaṇcitaññuneyyapadaparamānaṃ.

15. Pañcame samathehi adhikārīyati vūpasammatīti adhikaraṇaṃ, aṭṭhārasa bhedakaravatthūni nissāya uppanno vivādoyeva vivādādhikaraṇaṃ. “Idha bhikkhū bhikkhuṃ anuvadanti sīlavipattiyā vā”tiādinā catasso vipattiyo nissāya uppanno anuvādoyeva anuvādādhikaraṇaṃ. Pañcapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇaṃ. “Sattapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇa”nti vacanato āpattiyeva āpattādhikaraṇaṃ. “Yā saṅghassa kiccayatā karaṇīyatā apalokanakammaṃ ñattikammaṃ ñattidutiyakammaṃ ñatticatutthakamma”nti evamāgataṃ catubbidhaṃ saṅghakiccaṃ kiccādhikaraṇanti veditabbaṃ. Sesamettha uttānameva.

16. Chaṭṭhe apākaṭanāmoti “selo, kūṭadanto”tiādinā anabhiññāto. Yena vā kāraṇenāti hetumhi idaṃ karaṇavacanaṃ. Hetuattho hi kiriyākāraṇaṃ, na karaṇaṃ viya kiriyattho, tasmā nānappakāraguṇavisesādhigamatthā idha upasaṅkamanakiriyāti “annena vasati, ajjhenena vasati”tiādīsu viya hetuatthamevetāṃ karaṇavacanaṃ yuttaṃ, na karaṇatthaṃ tassa ayujjamānattāti vuttaṃ “yena vā kāraṇenā”ti. Avibhāgato satataṃ pavattitaniratisayasāduvipulāmatarasasaddhammaphalatāya sādupalaniccaphalitamahārukkheṇa bhagavā upamito. Sādupalūpabhogādhippāyaggahaṇeneva hi rukkhassa sādupalatā gahitāti. Upasaṅkamīti upasaṅkanto. Sampattakāmatāya hi kiñci ṭhānaṃ gacchanto taṃtaṃpadesātikkamanena upasaṅkami, upasaṅkantoti ca vattabbaṃ labhati. Tenāha “gatoti vuttaṃ hoti”ti, upagatoti attho. Upasaṅkamitvāti pubbakālakiriyānidhesoti āha “upasaṅkamanapariyosānadīpana”nti. Tatoti yaṃ ṭhānaṃ patto “upasaṅkamī”ti vutto, tato upagataṭṭhānato.

Yathā khamanīyādīni pucchantoti yathā bhagavā “kacci te, brāhmaṇa, khamanīyaṃ, kacci yāpanīya”ntiādinā khamanīyādīni pucchanto tena brāhmaṇena saddhiṃ samappavattamodo ahosi pubbabhāsītāya, evaṃ sopi brāhmaṇo tadanukaraṇena bhagavatā saddhiṃ samappavattamodo ahoṣīti yojanā. Taṃ pana samappavattamodataṃ upamāya dassetuṃ “sītodakaṃ viyā”tiādi vuttaṃ. Tattha sammoditanti saṃsanditaṃ. Ekībhāvanti sammodanakiriyāya samānataṃ. Khamanīyanti “idaṃ catucakkaṃ navadvāraṃ sarīrayantaṃ dukkhabahulatāya sabhāvato dussahaṃ, kacci khamituṃ sakkuṇeyya”nti pucchati. Yāpanīyanti āhārādippaṭibaddhavuttikaṃ cirappabandhasaṅkhātāya yāpanāya kacci yāpetuṃ sakkuṇeyyaṃ. Sīsarogādiābhādhābhāvena kacci appābādhaṃ. Dukkhaḥīvikābhāvena kacci appātaṅkaṃ. Taṃtaṃkiccakaraṇe utṭhānasukhatāya kacci lahuṭṭhānaṃ. Tadanurūpabalayogato kacci balaṃ. Sukhavihārasambhāvena kacci phāsuvihāro atthīti sabbattha kacci-saddaṃ yojetvā attho veditabbo.

Balappattā pīti pītiyeva. Taruṇapīti pāmojjaṃ. Sammodaṃ janeti karotīti sammodanīkaṃ, tadeva sammodanīyaṃ. Sammoditabbato sammodanīyanti imaṃ pana atthaṃ dassetuṃ “sammodituṃ yuttabhāvato”ti āha. Saritabbabhāvatoti

anussaritabbabhāvato. “Saraṇīya”nti vattabbe dīghaṃ katvā “sāraṇīya”nti vuttaṃ. Suyyamānasukhatoti āpāthagatamadhurataṃ āha, anussariyamānasukhatoti vimaddaramaṇīyataṃ. Byañjanaparisuddhatāyāti sabhāvaniruttibhāvena tassa kathāya vacanacāturiyamāha. Atthaparisuddhatāyāti atthassa nirupakkilesataṃ. Anekehi pariyāyehīti anekehi kāraṇehi.

Atidūraaccāsannappaṭikkhepena nātidūraṃ naccāsannaṃ nāma gahitaṃ, taṃ pana avakaṃsato ubhinnaṃ pasāritahatthāsaṅghaṭṭanena daṭṭhabbaṃ. Gīvaṃ pasāretvāti gīvaṃ parivaṭṭanavasena pasāretvā.

Etadavocāti etaṃ “ko nu kho, bhante, hetū”tiādipucchāvacaṇaṃ avoca. Teneva “etadavocā”ti padaṃ uddharitvā duvidhā hi pucchātiādīnā pucchāvibhāgaṃ dasseti. Tattha agāre niyutto agāriko, tassa pucchā agārikapucchā. Agārikato añño anagāriko pabbajjūpagato, tassa pucchā anagārikapucchā. Kiñcāpi aññattha “janako hetu, paggāhako paccayo. Asādhāraṇo hetu, sādāraṇo paccayo. Sabhāgo hetu, asabhāgo paccayo. Pubbakālīko hetu, sahapavatto paccayo”tiādīnā hetupaccayā vibhajja vuccanti. Idha pana “cattāro kho, bhikkhave, mahābhūtā hetu cattāro mahābhūtā paccayo rūpakkhandaṃ paññāpanāyā”tiādīsu viya hetupaccayasaddā samānatthāti dassento “ubhayampetaṃ kāraṇavevacanamevā”ti āha. Visamacariyāti bhāvanapūṃsakaniddeso.

Abhikkantāti atikkantā, vigatāti atthoti āha “khaye dissatī”ti. Tathā hi “nikkhanto paṭhamo yāmo”ti upari vuttaṃ. Abhikkantataroti ativiya kantataro manoramo, tādiso ca sundaro bhaddako nāma hotīti āha “sundare dissatī”ti. Koti devanāgayakkhagandhabbādīsu ko katamo? Meti mama. Pādānīti pāde. Iddhiyāti imāya evarūpāya deviddhiyā. Yasasāti iminā edisena parivārena paricchedena ca. Jalanti vijjotamāno. Abhikkantenāti ativiya kantena kamanīyena abhirūpena. Vaṇṇenāti chavivaṇṇena sarīravaṇṇanibhāya. Sabbā obhāsayaṃ disāti dasa disā pabhāsento, cando viya sūriyo viya ca ekobhāsaṃ ekālokaṃ karontoti gāthāya attho. Abhirūpeti ulārarūpe sampannarūpe.

“Coro, coro; sappo, sappo”tiādīsu bhaye āmeditaṃ. “Vijjha, vijjha; pahara, pahara”tiādīsu kodhe. “Sādhu, sādhu”tiādīsu pasaṃsāyaṃ. “Gaccha, gaccha; lunāhi, lunāhi”tiādīsu turite. “Āgaccha, āgacchā”tiādīsu kotūhale. “Buddho, buddhoti cinto”tiādīsu acchare. “Abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto”tiādīsu hāse. “Kahaṃ ekaputtaka, kahaṃ ekaputtakā”tiādīsu soke. “Aho sukhaṃ, aho sukha”ntiādīsu pasāde. Ca-saddo avuttasamuccayatto. Tena garahāsammanādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo. Tattha “pāpo, pāpo”tiādīsu garahāyaṃ. “Abhirūpaka, abhirūpakā”tiādīsu asammāne daṭṭhabbaṃ.

Nayidaṃ āmeditavasena dvikkhattuṃ vuttaṃ, atha kho atthadvayavasenāti dassento “atha vā”tiādīmāha. “Abhikkanta”nti vacanaṃ apekkhitvā napūṃsakavasena vuttaṃ, taṃ pana bhagavato vacanaṃ dhammassa desanāti katvā tathā vuttaṃ “bhoto gotamassa dhammadesanā”ti. Dutiyapadehi ese va nayo. Dosanāsanatoti rāgādikilesavidhamanato. Guṇādhigamanatoti sīlādiguṇānaṃ sampāpanato. Ye guṇe desanā adhigameti, tesu padhānabhūte tāva dassetuṃ “saddhājananato paññājananato”ti vuttaṃ. Saddhāpamukhā hi lokiyā guṇā, paññāpamukhā lokuttarā.

Sīlādiatthasampattiyā sātthato, sabhāvaniruttisampattiyā sabyañjanato. Suviññeyyasaddappayogatāya uttānapadato, saṅhasukhumabhāvena duviññeyyatthātāya gambhīratthato. Siniddhamudumadhurasaddappayogatāya

kaṇṇasukhato, vipulavisuddhapemaṇiyatthatāya hadayaṅgamato.
Mānātimānavidhamanena anattukkaṃsanato, thambhasārambhanimmaddanena
aparavambhanato. Hitādhippāyappavattiyā paresaṃ rāgapariḷhādivūpasamanena
karuṇāsīlato, kilesandhakāraavidhamanena paññāvadātato. Karavīkarutamañjutāya
āpātharamaṇiyato, pubbāparāvīruddhasuvisuddhatthatāya vimaddakkhamato.
Āpātharamaṇiyatāya evaṃ suyyamānasukhato, vimaddakkhamatāya
hitajjhāsayaṃpavattitatāya ca vīmaṃsiyamānahitato. Evamādīhīti ādi-saddena
saṃsāracakkanivattanato, saddhammacakkappavattanato, micchāvādivigamanato,
sammāvādapatiṭṭhāpanato, akusalamūlasamuddharaṇato, kusalamūlasaṃpropanato,
apāyadvārapidhānato, saggamokkhadvāravivaraṇato, pariyuṭṭhānavūpasamanato,
anusayasamugghātanatoti evamādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Adhomukhaṭṭhapitanti kenaci adhomukhaṃ ṭhapitaṃ. Heṭṭhāmukhajātanti
sabhāveneva heṭṭhāmukhajātaṃ. Uparimukhanti uddhaṃmukhaṃ. Ugghāṭeyyāti
vivaṭaṃ kareyya. Hatthe gahetvāti “puratthābhimukho uttarābhimukho vā
gacchā”tiādīni avatvā hatthe gahetvā “nissandehaṃ esa maggo, evaṃ gaccheyyā”ti
vadeyya. Kāḷapakkhacātuddasīti kāḷapakke cātuddasī.

Nikkujjitaṃ ādheyyassa anādhārabhūtaṃ bhājanaṃ ādhārabhāvāpādanavasena
ukkujeyya. Heṭṭhāmukhajātātāya saddhammavimukhaṃ, adhomukhaṭṭhapitatāya
asaddhamme patitanti evaṃ padadvayaṃ yathārahaṃ yojetabbaṃ, na
yathāsaṅkhaṃ. Kāmaṃ kāmacchandādayopi paṭicchādakā nīvaraṇabhāvato,
micchādiṭṭhi pana savisesaṃ paṭicchādikā satte micchābhinivesanavasenāti āha
“micchādiṭṭhigahanapaṭicchanna”nti. Tenāha bhagavā “micchādiṭṭhiparamāhaṃ,
bhikkhave, vajjaṃ vadāmi”ti. Sabbo apāyagāmi maggo kummaggo “kucchito
maggo”ti katvā. Sammādiṭṭhiādīnaṃ ujupaṭipakkhatāya micchādiṭṭhiādayo aṭṭha
micchattadhammā micchāmaggo. Teneva hi tadubhayappaṭipakkhatam sandhāya
“saggamokkhamaggaṃ āvikarontenā”ti vuttaṃ. Sappiādisannissayo padīpo na tathā
ujjalo, yathā telasannissayoti telapajjotaggahaṇaṃ. Etehi pariyāyehīti etehi
nikkujjitukkujjanappaṭicchannavivaraṇādiupamopamitabbākārehi.

Pasannakāraṇti pasanhehi kātabbaṃ sakkāraṃ. Saraṇanti paṭisaraṇaṃ. Tenāha
“parāyaṇa”nti. Parāyaṇabhāvo ca anathanisedhanena atthasampaṭipādanena ca
hotīti āha “aghaṣṣa, tātā, hitassa ca vidhātā”ti. Aghassāti dukkhatoti vadanti,
pāpatoti pana attho yutto. Nissakke cetaṃ sāmivacanaṃ. Ettha ca nāyaṃ gami-
saddo nī-saddādayo viya dvikammako, tasmā yathā “ajaṃ gāmaṃ netī”ti vuccati,
evaṃ “bhagavantaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti vuttaṃ na sakkā. “Saraṇanti gacchāmi”ti
pana vattabbaṃ. Iti-saddo cettha luttaniddiṭṭho. Tassa cāyamattho - gamanaṅca
tadadhippāyena bhajanaṃ jānanaṃ vāti dassento “iti iminā adhippāyenā”tiādīmāha.
Tattha bhajāmītiādīsu purimassa purimassa pacchimaṃ pacchimaṃ atthavacanaṃ.
Bhajanaṃ vā saraṇādhippāyena upasaṅkamaṇaṃ. Sevanaṃ santikāvacaratā.
Payirupāsaṇaṃ vattappaṭivattakaraṇena upaṭṭhānanti evaṃ sabbathāpi
anaññasaraṇataṃyeva dīpeti. “Gacchāmi”ti padassa bujjhāmīti ayamattho kathaṃ
labbhatīti āha “yesaṃ hī”tiādī.

Adhigatamagge sacchikatanirodheti padadvayenapi phalaṭṭhā eva dassitā, na
maggaṭṭhāti te dassento “yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne cā”ti āha. Nanu ca
kalyāṇaputhujjanopi yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjatīti vuccatīti? Kiñcāpi vuccati,
nipariyāyena pana maggaṭṭhā eva tathā vattabbā, na itare
sammattaniyāmokkamanābhāvato. Tathā hi te eva vuttā “apāyesu apatamāne

dhāretī”ti. Sammattaniyāmokkamanena hi apāyavinimuttisambhavo. Akkhāyatīti ettha iti-saddo ādyattho, pakārattho vā. Tena “yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṃ aggamakkhāyatī”ti suttapadaṃ saṅgaṇhāti, “vitthāro”ti vā iminā. Ettha ca ariyamaggo niyyānikatāya, nibbānaṃ tassa tadatthasiddhihetutāyāti ubhayameva nippariyāyena dhammoti vutto. Nibbānañhi ārammaṇapaccayabhūtaṃ labhitvā ariyamaggo tadatthasiddhiyā saṃvattati, tathāpi yasmā ariyaphalānaṃ “tāya saddhāya avūpasantāyā”tiādivacanato maggena samucchinnānaṃ kilesānaṃ paṭippassaddhippahānakiccatāya niyyānānugūṇatāya niyyānapariyosānatāya ca. Pariyattidhammassa pana niyyānikadhammasamadhigamahetutāyāti iminā pariyāyena vuttanayena dhammabhāvo labbhati eva. Svāyamattho pāṭhāruḷho evāti dassento “na kevala”ntiādimāha.

Kāmarāgo bhavarāgoti evamādibhedo sabbopi rāgo virajjati pahīyati etenāti rāgavirāgoti maggo kathito. Ejāsaṅkhātāya taṇhāya antonijjhānalakkhaṇassa sokassa ca taduppattiyāṃ sabbaso parikkhīṇattā anejamasokanti phalaṃ kathitaṃ. Appaṭikūlanti avirodhadīpanato kenaci aviruddhaṃ, iṭṭhaṃ paṇīṭanti vā attho. Paguṇarūpena pavattitattā, pakaṭṭhaguṇavibhāvanato vā paguṇaṃ. Sabbadhammakhandhā kathitāti yojanā.

Diṭṭhisīlasaṅghātenāti “yāyaṃ diṭṭhi ariyā niyyānikā niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagato viharatī”ti evaṃ vuttāya diṭṭhiyā, “yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni bhujissāni viññūppasatthāni aparāmaṭṭhāni samādhisaṃvattanikāni, tathārūpehi sīlehi sīlasāmaññagato viharatī”ti ca evaṃ vuttānaṃ sīlānañca saṃhatabhāvena, diṭṭhisīlasāmaññenāti attho. Saṃhatoti ghaṭito, sametoti attho. Ariyapuggalā hi yattha katthaci dūre ṭhitāpi attano guṇasāmaggiyā saṃhatā eva. Aṭṭha ca puggala dhammadasā teti te purisayugavasena cattāropi puggalavasena aṭṭheva ariyadhammassa paccakkhadassāvitāya dhammadasā. Tīṇi vatthūni saraṇanti gamanena tikkhattuṃ gamanena ca tīṇi saraṇagamanāni. Paṭivedesīti attano hadayaḡataṃ vācāya pavedesi.

Saraṇagamanassa visayappabhedaphalasaṃkilesabhedānaṃ viya kattuvibhāvanā tattha kosallāya hotīti saraṇagamanesu atthakosallatthaṃ “saraṇaṃ, saraṇagamaṇaṃ, yo ca saraṇaṃ gacchati, saraṇagamanappabhedo, saraṇagamanaphalaṃ, saṃkilesa, bhedoti ayaṃ vidhi veditabbo”ti vuttaṃ tena vinā saraṇagamanasseva asambhavato. Kasmā panettha vodānaṃ na gahitaṃ, nanu vodānavibhāvanāpi tattha kosallāya hotīti? Saccametaṃ, taṃ pana saṃkilesaggahaṇena atthato dīpitaṃ hotīti na gahitaṃ. Yāni hi nesaṃ saṃkilesakāraṇāni aññāṇādīni, tesaṃ sabbena sabbam anuppannānaṃ anuppādanena, uppannānañca pahānena vodānaṃ hotīti.

Hiṃsatthassa dhātusaddassa vasenetam padam daṭṭhabbanti “hiṃsatīti saraṇa”nti vatvā taṃ pana hiṃsanaṃ kesam, kathaṃ, kassa vāti codanaṃ sodhento “saraṇagatāna”ntiādimāha. Tattha bhayanti vaṭṭabhayaṃ. Santāsanti cittutrāsaṃ. Teneva cetasikadukkhassa gahitattā dukkhanti kāyikaṃ dukkhaṃ. Duggatiparikilesanti duggatipariyāpannaṃ sabbampi dukkhaṃ. Tayidaṃ sabbam parato phalakathāya āvi bhavissati. Etanti saraṇanti padam. Evaṃ avisesato saraṇasaddassa padatthaṃ dassetvā idāni visesato dassetuṃ “atha vā”tiādi vuttaṃ.

Hite pavattanēti “samppannasīlā, bhikkhave, viharathā”tiādīnā atthe niyojanena. Ahitā nivattanēti “pāṇātipātassa kho pāpako vipāko abhisamparāya”ntiādīnā ādīnavadassanādimukhena anattato nivattanena. Bhayaṃ hiṃsatīti hitāhitesu appavattippavattihetukaṃ byasanaṃ appavattikaraṇena vināseti buddho. Bhavakantārā uttāraṇena maggasaṅkhāto dhammo. Itaro assāsādānena sattānaṃ bhayaṃ hiṃsatīti yojanā. Kārānanti dānavasena pūjāvasena ca upanītānaṃ sakkārānaṃ. Vipulaphalappaṭilābhakaraṇena sattānaṃ bhayaṃ hiṃsati saṅgho anuttaradakkhiṇeyyabhāvatoti adhippāyo. Imināpi pariyāyenāti imināpi vibhajitvā vuttena kāraṇena.

“Sammāsambuddho bhagavā, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṅgho”ti evaṃ pavatto tattha ratanattaye pasādo tappasādo, tadeva rattanattayaṃ garu etassāti taggaru, tabbhāvo taggarutā, tappasādo ca taggarutā ca tappasādataggarutā. Tāhi tappasādataggarutāhi. Vidhutadiṭṭhivicikchāsammohaassaddhiyādītāya vihatakilesa. Tadeva ratanattayaṃ parāyaṇaṃ gati tāṇaṃ leṇanti evaṃ pavattiyā tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo saraṇagamanam saraṇanti gacchati etenāti. Taṃsamaṅgīti tena yathāvuttacittuppādena samannāgato. Evaṃ upetīti evaṃ bhajati sevati payirupāsati, evaṃ vā jānāti bujhatīti evamattho veditabbo.

Ettha ca pasādaggahaṇena lokiyasaraṇagamanamāha. Tañhi pasādappadhānaṃ. Garutāgahaṇena lokuttaraṃ. Ariyā hi ratanattayaguṇābhīññatāya pāsānacchattaṃ piya garuṃ katvā passanti, tasmā tappasādena vikkhambhanavasena vihatakilesa, taggarutāya samucchadavasenāti yojetabbaṃ agāravakaraṇahetūnaṃ samucchindanato. Tapparāyaṇatā panettha taggatikatāti tāya catubbidhampi vakkhamānaṃ saraṇagamanam gahitanti daṭṭhabbaṃ. Avisesena vā pasādagarutā jotitāti pasādaggahaṇena aveccappasādassa itarassa ca gahaṇaṃ, tathā garutāgahaṇenāti ubhayenapi ubhayaṃ saraṇagamanam yojetabbaṃ.

Maggakkhaṇe ijjhatīti yojanā. Nibbānārammaṇaṃ hutvāti etena atthato catusaccādhigamo eva lokuttarasaraṇagamananti dasseti. Tattha hi nibbānadhammo sacchikiriyābhisamayavasena, maggadhammo bhāvanābhisamayavasena paṭivijjhiyamānoyeva saraṇagamanattaṃ sādheti, buddhaguṇā pana sāvakagocarabhūtā pariññābhisamayavasena, tathā ariyasaṅghaguṇā. Tenāha “kiccato sakalepi ratanattaye ijjhatī”ti. Ijjhantañca saheva ijjhati, na lokiyaṃ viya paṭipāṭiyā asammohappaṭivedhena paṭividdhattāti adhippāyo. Ye pana vadanti “na saraṇagamanam nibbānārammaṇaṃ hutvā pavattati, maggassa adhigatattā pana adhigatameva hoti ekaccānaṃ tevijjādīnaṃ lokiyavijjādayo viyā”ti, tesam lokiyameva saraṇagamanam siyā, na lokuttaraṃ, tañca ayuttaṃ duvidhassapi icchitabbattā.

Tanti lokiyasaraṇagamanam. Saddhāpaṭilābho “sammāsambuddho bhagavā”tiādīnā. Saddhāmūlikāti yathāvuttasaddhāpubbaṅgamā. Sammādiṭṭhi buddhasubuddhataṃ, dhammasudhammataṃ, saṅghasuppaṭipattiñca lokiyāvabodhavaseneva sammā ñāyena dassanato. Saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhīti etena saddhūpanissayā yathāvuttalakkaṇā paññā lokiyasaraṇagamananti dasseti. Tenāha “diṭṭhijukammanti vuccatī”ti. Diṭṭhiyeva attano paccayehi uju karīyatīti katvā, diṭṭhi vā uju karīyati etenāti diṭṭhijukammaṃ, tathāpavatto cittuppādo. Evañca katvā “tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo”ti idaṇca vacanaṃ samatthitaṃ hoti, saddhāpubbaṅgamasammādiṭṭhiggaṇaṃ pana cittuppādassa tappadhānatāyāti daṭṭhabbaṃ. Saddhāpaṭilābhoti iminā mātādīhi ussāhitadārakādīnaṃ viya ñāṇavippayuttaṃ saraṇagamanam dasseti, sammādiṭṭhīti iminā ñāṇasampayuttaṃ

saraṇagamanam.

Tayidaṃ lokiyaṃ saraṇagamanam. Attā sanniyyātīyati appīyati pariccajīyati etenāti attasanniyyātanam, yathāvuttam diṭṭhijukammaṃ. Taṃ ratanattayaṃ parāyaṇam paṭisaraṇam etassāti tapparāyaṇo, puggalo cittuppādo vā, tassa bhāvo tapparāyaṇatā, yathāvuttam diṭṭhijukammameva. Saraṇanti adhippāyena sissabhāvaṃ antevāsikabhāvaṃ upagacchati etenāti sissabhāvūpagamanam. Saraṇagamanādhippāyeneva paṇipatati etenāti paṇipāto. Sabbattha yathāvuttadiṭṭhijukammavaseneva attho veditabbo. Attapariccajananti saṃsāradukkhanissaraṇattham attano atthabhāvassa pariccajanam. Esa nayo sesesupi. Buddhādīnamyevāti avadhāraṇam attasanniyyātanādīsipi tattha tattha vattabham. Evañhi tadaññanivattanam kataṃ hoti.

Evaṃ attasanniyyātanādīni ekena pakārena dassetvā idāni aparehipi pakārehi dassetum “apicā”tiādi āradham. Tena pariyāyantarehipi attasanniyyātanam katameva hoti atthassa abhinnattāti dasseti. Ālavakādīnanti ādi-saddena sātāgirihemavatādīnam saṅgaho daṭṭhabbo. Nanu cete ālavakādayo maggeneva āgatasaraṇagamanā, katham tesaṃ tapparāyaṇatāsaraṇagamanam vuttanti? Maggenāgatasaraṇagamanehipi “so aham vicarissāmi...pe... sudhammataṃ. Te mayaṃ vicarissāma, gāma gāmaṃ nagā nagaṃ...pe... sudhammata”nti ca tehi tapparāyaṇatākārassa paveditattā tathā vuttam.

So panesa ñāti...pe... vassenāti ettha ñātivasena, bhayavasena, ācariyavasena, dakkhiṇeyyavasenaṃti paccekam “vasenā”ti padaṃ yojetabham. Tattha ñātivasenaṃti ñātibhāvavasena. Evaṃ sesesupi. Dakkhiṇeyyapaṇipātenāti dakkhiṇeyyatāhetukena paṇipatanenāti attho. Itarehīti ñātibhāvādivasappavatthehi tīhi paṇipātehi. Itarehītiādīnā saṅkhepato vuttamattham vitthārato dassetum “tasmā”tiādi vuttam. Vandatīti paṇipātassa lakkaṇavacanam. Evarūpanti diṭṭhadhammikaṃ sandhāya vadati. Samparāyikañhi niyyānikaṃ vā aniyyānikaṃ vā anusāsaniṃ paccāsinto dakkhiṇeyyapaṇipātameva karotīti adhippāyo. Saraṇagamanappabhedoti saraṇagamanavibhāgo.

Ariyamaggo eva lokuttaram saraṇagamananti āha “cattāri sāmāññaphalāni vipākaphala”nti. Sabbadukkhakkhayoti sakalassa vaṭṭadukkhassa anuppādanirodho. Etanti “cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passatī”ti evaṃ vuttam ariyasaccānam dassanam.

Niccato anupagamanādivasenāti niccanti aggahaṇādivasena. Atṭhānanti hetuppaṭikkhepo. Anavakāsoti paccayappaṭikkhepo. Ubhayenapi kāraṇameva paṭikkhipati. Yanti yena kāraṇena. Diṭṭhisampannoti maggadiṭṭhiyā samannāgato sotāpanno. Kañci saṅkhāranti catubhūmakesu saṅkhatasaṅkhāresu ekasaṅkhārampi. Niccato upagaccheyyāti niccoti gaṇheyya. Sukhato upagaccheyyāti “ekantasukhī attā hoti arogo paraṃ maraṇā”ti evaṃ attadiṭṭhivasena sukhato gāham sandhāyetam vuttam. Diṭṭhivippayuttacittena pana ariyasāvako pariāhavūpasamanattham mattahatthiparītāsito viya cakkhabrahmaṇo ukkārabhūmiṃ kañci saṅkhāram sukhato upagacchati. Attavāre kasiṇādipaññattisaṅgahattham “saṅkhāra”nti avatvā “kañci dhamma”nti vuttam. Imesupi tṭhānesu catubhūmakavaseneva paricchedo veditabbo tebhūmakavaseneva vā. Yaṃ yañhi puthujjano gāhavasena gaṇhāti, tato tato ariyasāvako gāham viniveṭheti.

Mātarantiādīsū janikā mātā, janako pitā, manussabhūto khīṇāsavo arahāti adhippeto.

Kim pana ariyasāvako aññaṃ jīvitā voropeyyāti? Etampi aṭṭhānaṃ, puthujjanabhāvassa pana mahāsāvajjabhāvadassanattamaṃ ariyabhāvassa ca phaladassanattamaṃ evaṃ vuttaṃ. Paduṭṭhacittoti vadhakacittena paduṭṭhacitto. Lohitaṃ uppādeyyāti jīvamānakasarīre khuddakamakakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ uppādeyya. Saṅghaṃ bhindeyyāti samānasaṃvāsakaṃ samānasīmāyaṃ ṭhitaṃ saṅghaṃ “kammena uddesena voharanto anussāvanena salākaggāhenā”ti evaṃ vuttehi pañcahi kāraṇehi bhindeyya. Aññaṃ satthāranti aññaṃ titthakaraṃ “ayaṃ me satthā”ti evaṃ gaṇheyyāti netamaṃ ṭhānaṃ vijjatīti attho.

Na te gamissanti apāyanti te buddhaṃ saraṇaṃ gatā tannimittaṃ apāyaṃ na gamissanti, devakāyaṃ pana paripūressantīti attho. Dasahi ṭhānehīti dasahi kāraṇehi. Adhigaṇhantīti adhibhavanti.

Velāmasuttādivasenāti ettha “karīsassa catutthabhāgappamāṇānaṃ caturāsītisahassasaṅkhānaṃ suvaṇṇapātirūpiyapātikaṃsapātīnaṃ yathākkamaṃ rūpiyasuvaṇṇahiraññaṃpūrānaṃ sabbālaṅkārappaṭimaṇḍitānaṃ caturāsītiyā hatthisahassānaṃ, caturāsītiyā assasahassānaṃ, caturāsītiyā rathasahassānaṃ, caturāsītiyā dhenusahassānaṃ, caturāsītiyā kañṇāsahassānaṃ, caturāsītiyā pallaṅkasahassānaṃ, caturāsītiyā vatthakoṭisahassānaṃ, aparimāṇassa ca khajjabhojjādibhedassa āhārassa pariccajanavasena sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni nīrantaraṃ pavattavelāmamahādānato ekassa sotāpannassa dinnadānaṃ mahapphalataraṃ. Tato satamaṃ sotāpannānaṃ dinnadānato ekassa sakadāgāmino, tato ekassa anāgāmino, tato ekassa arahato, tato ekassa paccekabuddhassa, tato sammāsambuddhassa, tato buddhappamukhassa saṅghassa dinnadānaṃ mahapphalataraṃ, tato cātuddisaṃ saṅghaṃ uddissa vihārakaraṇaṃ, tato saraṇagamaṇaṃ mahapphalatara”nti imamatthaṃ pakāsentassa velāmasuttassa vasena. Vuttañhetamaṃ “yaṃ, gahapati, velāmo brāhmaṇo dānaṃ adāsi mahādānaṃ, yo ekaṃ diṭṭhisampannaṃ bhojeyya, idaṃ tato mahapphalatara”ntiādi. Velāmasuttādīti ādi-saddena aggappasādasuttādīnaṃ saṅgaho daṭṭhabbo.

Aññaṇaṃ vatthuttayassa guṇānaṃ ajānanaṃ tattha sammoho, “buddho nu kho, na nu kho”tiādinā vicikicchā saṃsayo. Micchāññaṇaṃ tassa guṇānaṃ aguṇabhāvaparikappanena viparītaggāho. Ādi-saddena anādarāgāravādīnaṃ saṅgaho. Na mahājutikanti na ujjalaṃ, aparisuddhaṃ apariyodātanti attho. Na mahāvippahāranti anuḷāraṃ. Sāvajjoti diṭṭhitaṇhādivasena sadoso. Lokiyaṃ saraṇagamaṇaṃ sikkhāsamādānaṃ viya aggahitakālaparicchedaṃ jīvitapariyantameva hoti, tasmā tassa khandhabhedena bhedoti āha “anavajjo kālakiriyyā”ti. Soti anavajjo saraṇagamanabhedo. Satipi anavajjatte iṭṭhaphalopi na hotīti āha “aphalo”ti. Kasmā? Avipākattā. Na hi taṃ akusalanti.

Ko upāsakoti sarūpapucchā, tasmā “kiṃlakkhaṇo upāsako”ti vuttaṃ hoti. Kasmāti hetupucchā. Tena kena pavattinimittena upāsakasaddo tasmaṃ puggale niruḷhoti dasseti. Tenāha “kasmā upāsakoti vuccatī”ti. Saddassa abhidheyyo pavattinimittaṃ tadatthassa tabbhāvakāraṇaṃ. Kimassa sīlanti kīdisaṃ assa upāsakassa sīlaṃ, kittakena sīlenāyaṃ sīlasampanno nāma hotīti attho. Ko ājīvoti ko assa sammāājīvo? So pana micchājīvassa parivajjanena hotīti sopi vibhajjīyatīti. Kā vipattīti kā sīlassa, ājīvassa vā vipattīti. Anantarassa hi vidhi vā paṭisedho vāti. Kā sampatīti etthāpi eseve nayo.

Yo kocīti khattiyādīsu yo koci. Tena saraṇagamanamevettha kāraṇaṃ, na jātiādivisesoti dasseti. Upāsanaṭoti teneva saraṇagamanena tattha ca sakkaccakiriyāya ādaragāravabahumānādiyogena payirupāsanaṭo. Veramaṇiyoti veraṃ vuccati pāṇātipātādidussīyaṃ, tassa maṇanaṭo hananaṭo vināsaṇaṭo veramaṇiyo, pañca viratiyo viratippadhānattā tassa sīlassa. Tenevāha “paṭivirato hotī”ti.

Micchāvaṇijjāti na sammāvaṇijjā ayuttavaṇijjā asāruppavaṇijjā. Pahāyāti akaraṇeneva pajahitvā. Dhammenāti dhammato anapetena. Tena aññampi adhammikaṃ jīvikaṃ paṭikkhipati. Samenāti avisamena. Tena kāyavisamādiduccaritaṃ vajjetvā kāyasamādinā sucaritena ājīvaṃ dasseti. Satthavaṇijjāti āyudhabhaṇḍaṃ katvā vā kāretvā vā yathākataṃ vā paṭilabhitvā tassa vikkayo. Sattavaṇijjāti manussavikkayo. Maṃsavaṇijjāti sūnakārādayo viya migasūkarādiḷe posetvā maṃsaṃ sampādetvā vikkayo. Majjavaṇijjāti yaṃ kiñci majjaṃ yojetvā tassa vikkayo. Visavaṇijjāti visaṃ yojetvā visaṃ gahetvā vā tassa vikkayo. Tattha satthavaṇijjā paroparodhanimittatāya akaraṇīyā vuttā. Sattavaṇijjā abhujissabhāvakaraṇaṭo, maṃsavisavaṇijjā vadhaḷetuto, majjavaṇijjā pamādaṭṭhānaṭo.

Tassevāti pañcaveramaṇilakkhaṇassa sīlassa ceva pañcamicchāvaṇijjālakkhaṇassa ājīvassa ca. Vipattīti bhedo pakopo ca. Yāyāti yāya paṭipattiyā. Caṇḍālōti upāsakacaṇḍālō. Malanti upāsakamalaṃ. Paṭikuṭṭhoti upāsakanihīno. Buddhādīsu kammakammaphalesu ca saddhāvipariyāyo assaddhiyaṃ micchādhimokkhaṃ, yathāvuttena assaddhiyena samannāgato assaddho. Yathāvuttasīlavipattīājīvavipattivasena dussīlo. “Iminā diṭṭhādīnā idaṃ nāma maṅgalaṃ hotī”ti - evaṃ bālajanaḷarikappitakotūhalasaṅkhātena diṭṭhasutamutamaṅgalena samannāgato kotūhalamaṅgaliko. Maṅgalaṃ pacceṭīti diṭṭhamaṅgalādibhedaṃ maṅgalameva pattiyāyati. No kammanti kammassakataṃ no pattiyāyati. Ito bahiddhāti ito sabbaññubuddhasāsaṇaṭo bahiddhā bāhirakasamaye. Dakkhiṇeyyaṃ pariyesatīti duppaṭipannaṃ dakkhiṇārahasaññī gavesati. Pubbakāraṃ karotīti dānaṃānaṇādikāṃ kusalakiriyaṃ paṭhamataraṃ karoti. Ettha ca dakkhiṇeyyapariyesanaḷpubbakāre ekaṃ katvā pañca dhammā veditabbā.

Vipattiyaṃ vuttavipariyāyena sampatti veditabbā. Ayaṃ pana viseso - catunnampi parisānaṃ ratijanaṇaṭṭhena upāsakova ratanaṃ upāsakarātanaṃ. Guṇasobhākittisaddasugandhatāhi upāsakova padumaṃ upāsakapadumaṃ. Tathā upāsakapuṇḍarīko.

Ādimhīti ādiatthe. Koṭiyanti pariyaṇtakotiyaṃ. Vihāraggenāti ovaṛakakoṭṭhāseṇa, “īmasmiṃ gabbhe vasaṇtānaṃ idaṃ nāma phalaṃ pāpuṇātī”tiādīnā taṃ taṃ vasaṇaṭṭhānaḷkoṭṭhāseṇāti attho. Ajjantaṇti ajja icceva attho.

Pāṇehi upetaṇti iminā tassa saraṇagamanassa āpāṇakoṭīkataṃ dassento “yāva me jīvitaṃ pavattatī”tiādīni vatvā puna jīvitenapi taṃ vatthuttayaṃ paṭipūjento saraṇagamanāṃ rakkhāmīti uppannaṃ tassa brāhmaṇassa adhippāyaṃ vibhāvento “ahañhī”tiādimāha. Pāṇehi upetaṇti hi yāva me pāṇā dharanti, tāva saraṇaṃ upetaṃ. Upento ca na vācāmattena na ekavāraṃ cittuppādamattena, atha kho pāṇānaṃ pariccajanaḷvasenaḷpi yāvajīvaṃ upetaṇti evamettha attho veditabbo.

17-19. Sattame jāṇussoṇīti neṭaṃ tassa mātāpitūhi kataṃ nāmaṃ, apica kho ṭhānaṇtarappaṭilābhaladdhanti dassento āha “jāṇussoṇīti ṭhānaṇtaraṃ kirā”tiādi. Ekaṃ ṭhānaṇtaraṇti ekaṃ purohitaṭṭhānaṃ. Uḷhīsaādīkakudhabhaṇḍehi saddhiṃ

laddham tathā cassa rañña dinnanti vadanti. Tenāha “rañño santike ca laddhajāṇussoṇisakkārattā”ti. Sesamettha uttānameva. Aṭṭhamanavamesu natthi vattabbaṃ.

20-21. Dasame dunnikkhittanti duṭṭhu nikkhittaṃ padapaccābhaṭṭhaṃ katvā manasi ṭhapitaṃ. Pajjati ñāyati attho etenāti padaṃ, atthaṃ byañjayati pakāsetīti byañjanaṃ, padameva. Tenevāha “uppaṭipāṭiyā...pe... byañjananti vuccatī”ti. Padasamudāyabyatirekena viṣuṃ pāli nāma natthīti āha “ubhayametaṃ pāḷiyāva nāma”nti. Pakatṭhānañhi vacanappabandhānaṃ āliyeve pāḷīti vuccati. Sesamettha ekādasamañca uttānatthameva.

Adhikaraṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bālavaggavaṇṇanā

22-24. Tatiyassa paṭhamadutiyatatiyāni uttānatthāneva.

25. Catutthe netabboti aññato āharitvā bodhetabbo, ñāpetabboti attho.

27. Chaṭṭhe no cepi paṭicchādetvā karontīti pāṇātipātādīni karonto sacepi appaṭicchādetvā karonti. Paṭicchannamevāti viññūhi garahitabbabhāvato paṭicchādanārahattā paṭicchannamevāti vuccati. Avīciādayo padesavisesā tatthūpapannā sattā ca nirayaggahaṇena gahitāti āha “nirayoti sahokāsakā khandhā”ti. Tiracchānayoni nāma viṣuṃ padesaviseso natthīti āha “tiracchānayoniyaṃ khandhāva labbhanti”ti.

31. Dasame attho phalaṃ tadadhīnavuttitāya vaso etassāti atthavaso, hetūti āha “atthavaseti kāraṇānī”ti. Araññavanapatthānīti araññalakkhaṇappattāni vanapatthāni. Vanapattha-saddo hi saṇḍabhūte rukkhasamūhepi vattatīti araññaggahaṇaṃ. Vanīyati vivekakāmehi bhajīyati, vanute vā te attasampattiya vasanattāya yācanto viya hotīti vanaṃ, patiṭṭhahanti ettha vivekakāmā yathādhippetavisesādhigamenāti patthaṃ, vanesu patthaṃ gahanaṭṭhāne senāsanaṃ vanapatthaṃ. Kiñcāpīti anujānanasambhāvanatthe nipāto. Kiṃ anujānāti? Nippariyāyato araññabhāvaṃ gāmato bahi araññanti. Tenāha “nippariyāyenā”tiādi. Kiṃ sambhāveti? Araññakaṇḍanipphādakattaṃ. Yañhi āraññakaṇḍanipphādakaṃ, taṃ visesato araññanti vattabbanti. Tenāha “yaṃ taṃ pañcadhanusatika”ntiādi. Nikkhamitvā bahi indakhīlāti indakhīlato bahi nikkhamitvā, tato bahi paṭṭhāyāti attho. Bahi indakhīlāti vā yattha dve tīṇi indakhīlāni, tattha bahiddhā indakhīlato paṭṭhāya. Yattha taṃ natthi, tadarahaṭṭhānato paṭṭhāyāti vadanti. Gāmantanti gāmasamīpaṃ. Anupacāraṭṭhānanti niccakkicavasena na upacaritabbaṭṭhānaṃ. Tenāha “yattha na kasīyati na vapīyati”ti.

Attano ca diṭṭhadhammasukhavihāranti etena satthā attano vivekābhiratiṃ pakāseti. Tattha diṭṭhadhammo nāma ayaṃ paccakkho attabhāvo, sukhavihāro nāma catunnaṃ iriyāpathavihārānaṃ phāsutā. Ekakassa hi araññe antamaso uccāravassāvakkiccam upādāya sabbe iriyāpathā phāsukā honti, tasmā diṭṭhadhamme sukhavihāraṃ diṭṭhadhammasukhavihāranti evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo.

Pacchimañca janataṃ anukampamānoti kathaṃ araññavāsena pacchimā janatā anukampitā hoti? Saddhāpabbajitā hi kulaputtā bhagavato araññavāsaṃ disvā “bhagavāpi nāma araññasenāsanāni na muñcati, yassa nevatthi pariññātabbaṃ na

pahātabbamaṃ na bhāvetabbamaṃ na sacchikātabbamaṃ, kimaṅgaṃ pana maya''nti cintetvā tattha vasitabbameva maññissanti, evaṃ khippameva dukkhassantakarā bhavissanti. Evaṃ pacchimā janatā anukampitā hoti. Etamatthaṃ dassento āha ''pacchime mama sāvake anukampanto''ti.

32. Ekādasame vijjamaṃ bhajantīti vijjābhāgiyā, vijjābhāge vijjākoṭṭhāse vattantītipi vijjābhāgiyā. Padaṃ pacchindatīti maggacittassa patitṭhamaṃ upacchindati, maggacittamaṃ patitṭhāpetumaṃ na detīti attho. Ubbatṭetvāti samucchadavasena samūlaṃ uddharitvā. Aṭṭhasu ṭhānesūti buddhādīsu aṭṭhasu ṭhānesu. Rāgassa khayavirāgenāti rāgassa khayasaṅkhātena virāgena, rāgassa anuppattidhammatāpādanenāti vuttaṃ hoti.

Bālavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Samacittavaggavaṇṇanā

33. Catutthassa paṭhame bhavanti ettha patitṭhahantīti bhūmi, asappurisānaṃ bhūmi asappurisabhūmi. Sappurisabhūmiyampi eseṃ nayo. Kataṃ na jānātīti akataññū, asamatthasamāsoyamaṃ gamakattā ''asūriyapassā''tiādīsu viya. Tenāha ''kataṃ na jānātī''ti. Akatavedīti etthāpi eseṃ nayo. Pākaṭamaṃ katvā na jānātīti ''idañcidañca mayhaṃ iminā kata''nti saṅghamajjhagaṇamaññādīsu pākaṭamaṃ katvā na jānāti, na pakāsetīti vuttaṃ hoti. Upaṇṇātanti thomaṇāvasena upagantvā ñātaṃ. Tenāha ''vaṇṇita''ntiādi.

34. Dutiye vassasataparimāṇamāyu assāti vassasatāyuko, vassasatāyukatañca vassasatāyukakāle jātasseeva hoti, nāññassāti āha ''vassasatāyukakāle jāto''ti. Vassasataṃ jīvati sīlenāti vassasatajīvī. Vassasatanti ca accantasamyoge upayogavacanaṃ. Tenāha ''sakalaṃ vassasataṃ jīvanto''ti. Mātāpitūnaṃ mātāva bahūpakāratarāti tassāyeṃ padhānabhāvena paṭikātabbattā dakkhiṇamaṃ aṃsakūṭamaṃ vadanti. Hadayalohitaṃ pāyetvāti khīraṃ sandhāya vadati. Lohitañhi khīrabhāvena pariṇāmaṃ gacchati. Tyāssāti te assa. Sesamettha uttānameva.

35. Tatiye tenupasaṅkamīti ettha yenādhippāyena so brāhmaṇo bhagavantaṃ upasaṅkami, taṃ pākaṭamaṃ katvā dassetumaṃ ''so hi brāhmaṇo''tiādimāha. Virajjhanapañhanti yaṃ pañhaṃ puṭṭho virajjhivā kathesi, aviparītaṃ katvā sampādetumaṃ na sakkoti, tādisaṃ pañhanti attho. Ubhatokoṭṭikaṃ pañhanti ubhohi koṭṭhi yuttaṃ pañhaṃ. ''Kiṃvādī bhavaṃ gotamo''ti hi puṭṭho ''kiriyaṃvādimhī''ti vā vadeyya ''akiriyaṃvādimhī''ti vā, tasmā imassa pañhassa vissajjane ''kiriyaṃvādimhī''ti ekā koṭṭi, ''akiriyaṃvādimhī''ti dutiyāti koṭṭidvayayutto ayaṃ pañho. Uggilitunti dve koṭṭiyo mocetvā kathetumaṃ asakkonto bahi nīharitumaṃ atthato apanetumaṃ na sakkhissati. Dve koṭṭiyo mocento hi taṃ bahi nīharati nāma. Niggilitunti pucchāya dosaṃ datvā hāretumaṃ asakkonto pavesetumaṃ na sakkhissati. Tattha dosaṃ datvā hārento hi gilitvā viya adassanaṃ gamenta paveseti nāma. Kiṃladdhikoti kiṃddiṭṭhiko. Vadanti etenāti vādo, diṭṭhi. Ko vādo etassāti kiṃvādī. Kimakkhāyīti kimabhidhāyī, kīdisī dhammakathā. Tenāha ''kiṃ nāma...pe... pucchati''ti. Sesamettha uttānameva.

36. Catutthe dakkhiṇamaṃ arahantīti dakkhiṇeyyā. Āhunaṃ vuccati dānaṃ, taṃ arahantīti āhuneyyā.

Ekadevalokepi hi devānaṃ paramparā cakkavāḷapabbataṃ appattā nāma natthi. Tattha maghena māṇavena saddhiṃ macalagāme kālaṃ katvā tettiṃsa sahapuññaṃkārino ettha nibbattāti taṃ sahaṇṇaṃ taṃ sahaṇṇaṃ tettiṃsaṃ, tadeva tāvatitṃsaṃ, taṃ nivāso etesanti tāvatitṃsāti vadanti. Yasmā pana sesacakkavāḷesupi chakāmāvacaradevalokā atthi. Vuttampi cetāṃ “sahassaṃ cātumahārājikānaṃ sahaṇṇaṃ tāvatitṃsāna”nti. Tasmā nāmapaṇṇattiyavesā tassa devalokassāti veditabbā. Dukkato yātā apayātāti yāmā. Attano sirisampattiyā tusaṃ itā gatāti tusitā. Nimmāne rati etesanti nimmānaratino. Vasavattī devatāti paranimmitavasavattino devā. Paranimmitesu bhogesu vasaṃ vattenti paranimmitavasavattino.

Brūhito parivuddho tehi tehi jhānādīhi viṣiṭṭhehi guṇehīti brahmā. Vaṇṇavantatāya ceva dīghāyukatāya ca brahmapārisajjādīhi mahanto brahmāti mahābrahmā. Tassa parisāyaṃ bhavā paricārikāti brahmapārisajjā. Tasseva purohitaṭṭhāne ṭhitāti brahmapurohitā. Ābhassarehi parittā ābhā etesanti parittābhā. Appamāṇā ābhā etesanti appamāṇābhā. Dīpikāya acci viya etesaṃ sarīrato ābhā chijjivā chijjivā patanti viya sarati vissarati ābhassarā, yathāvuttappabhāya ābhāsanāsīlā vā ābhassarā. Subhāti sobhanā pabhā. Subhāti hi ekagghanā niccalā sarīrābhā vuccati, sā parittā subhā etesanti parittasubhā. Appamāṇā subhā etesanti appamāṇasubhā. Subhena okiṇṇā vikiṇṇā, subhena sarīrappabhāvaṇṇena ekagghanā suvaṇṇamañjūsāya ṭhapitasampajjalitakañcanapiṇḍasassirikāti subhakiṇṇā. Tattha sobhanāya pabhāya kiṇṇā subhākiṇṇāti vattabbe bhā-saddassa rassattaṃ antima ṇa-kārassa ha-kāraṇca katvā “subhakiṇṇā”ti vuttaṃ. Vipulaphalā vehapphalā. Vipulaphalāti ca vipulasantasukhavaṇṇādiphālā. Appakena kālena attano ṭhānaṃ na vijahanti avihā. Kenaci na tapanīyāti atappā. Akicchena sukkena passitabbā manuññarūpatāyāti sudassā. Suparisuddhadassanatāya sammā passantī sīlenāti sudassī. Ukkaṭṭhasampattīhi yogato natthi etesaṃ kaniṭṭhā sampattīti akanīṭṭhā.

Kāyasakkhīhīti nāmakāyena desanāya sampañcchanavasena sakkhibhūtehi. Halāhalanti kolāhalaṃ. Mahaggatacittenti catutthajjhānapāḍakena abhiññācittena.

Nanu ca “ajjhantanti kāmabhavo, bahiddhāti rūpārūpabhavo”ti ca ayuttametāṃ? Yasmiñhi bhavē sattā bahutaraṃ kālaṃ vasaṃti, so nesaṃ ajjhantaṃ. Yasmiñca appataraṃ kālaṃ vasaṃti, so nesaṃ bahiddhāti vattaṃ yuttaṃ. Rūpārūpabhavē ca sattā cirataraṃ vasaṃti, appataraṃ kāmabhavē, tasmā “ajjhantanti kāmabhavo, bahiddhāti rūpārūpabhavo”ti kasmā vuttanti āha “kiñcāpī”tiādi. Catutthameva koṭṭhāsanti vivaṭṭaṭṭhāyisaṅkhātā catutthaṃ asaṅkhyeyyakappaṃ. Itaresūti saṃvaṭṭasaṃvaṭṭaṭṭhāyivivaṭṭasaṅkhātesu tīsu asaṅkhyeyyakappesu. Ālayoti saṅgo. Patthanāti “kathaṃ nāma tatrūpapannā bhavissāmā”ti abhipatthanā. Abhiṇṇāsi tatrūpapajjitukāmatā. Tasmātiādinā yathāvuttamatthaṃ nigameti.

Etthāyaṃ adhippāyo - kassacipi kilesassa avikkhambhitattā kenacipi pakārena vikkhambhanamattenapi avimutto kāmabhavo ajjhattaggahaṇassa attānaṃ adhikicca uddissa pavattaggāhassa visesapaccayoti ajjhantaṃ nāma. Tattha bandhanaṃ ajjhattasaṃyojanaṃ, tena saṃyutto ajjhattasaṃyojano. Tabbipariyāyato bahiddhāsaṃyojanoti.

Chandarāgavaseneva ajjhattasaṃyojanaṃ bahiddhāsaṃyojanañca puggalaṃ dassetvā idāni orambhāgiyauddhambhāgiyasaṃyojanavasena dassetvā “orambhāgiyāni vā”tiādimāha. Oraṃ vuccati kāmādhātu, paṭisandhiyā

paccayabhāvena taṃ oraṃ bhajantīti orambhāgiyāni. Tattha ca kammunā vipākaṃ sattena ca dukkhaṃ saṃyojenti saṃyojanāni, sakkāyadiṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsakāmarāgapaṭighā. Uddhaṃ vuccati rūpārūpadhātu, vuttanayenetam uddhaṃ bhajantīti uddhambhāgiyāni, saṃyojanāni. Rūparāgārūparāgamānuddhaccāvijjā. Atha vā orambhāgo vuccati kāmadhātu rūpārūpabhavato heṭṭhābhūtattā, tatrūpapattiyā paccayabhāvato orambhāgassa hitānīti orambhāgiyāni yathā “vacchāyogo duhako”ti. Uddhambhāgo nāma mahaggatabhāvo, tassa hitāni uddhambhāgiyāni. Pādesu baddhapāsāṇo viya pañcorambhāgiyasamyojanāni heṭṭhā ākaḍḍhamānākārāni honti. Hatthehi gahitarukkkhasākhā viya pañcuddhambhāgiyasamyojanāni upari ākaḍḍhamānākārāni. Yesāñhi sakkāyadiṭṭhiādīni appahīnāni, te bhavaggepi nibbatte etāni ākaḍḍhitvā kāmabhavayeva pārenti, tasmā etāni pañca gacchantam vārenti, gataṃ puna ānenti. Rūparāgādīni pañca gacchantam na vārenti, āgantum pana na denti.

Asamucchinnesu orambhāgiyasamyojanesu laddhapaccayesu uddhambhāgiyāni saṃyojanāni agaṇanūpagāni hontīti labbhamānānampi puthujjanānaṃ vasena avibhajitvā ariyānaṃ yogavasena vibhajitukāmo “ubhayampi ceta”ntiādimāha. Tattha vaṭṭanissitamahājanassāti puthujjane sandhāya vadati. Dvedhā paricchinnoti kāmasugatirūpārūpabhavavasena dvīhi pakārehi paricchinno.

Vacchakasālopamaṃ uttānatthameva. Opammasaṃsandane pana kassaci kilesassa avikkhambhitattā, kathañcapi avimutto kāmabhavo ajjhattaggahaṇassa visesapaccayattā, imesaṃ sattānaṃ abbhantaraṭṭhena anto nāma. Rūpārūpabhavo tabbipariyāyato bahi nāma. Tathā hi yassa orambhāgiyāni saṃyojanāni appahīnāni, so ajjhattasamyojano vutto. Yassa tāni pahīnāni, so bahiddhāsamyojano. Tasmā anto asamucchin nabandhanatāya bahi ca pavattamānabhavaṅgasantānatāya antobaddho bahisayito nāma. Nirantarappavattabhavaṅgasantānavasena hi sayitavohāro. Kāmaṃ nesaṃ bahibandhanampi asamucchinnaṃ, antobandhanassa pana mūlatāya evaṃ vuttaṃ. Tenāha “saṃyojanaṃ pana tesam kāmāvacarūpanibaddhamevā”ti. Iminā nayena sesattayepi attho veditabbo.

Ettāvatā ca kirāti kira-saddo arucisaṃsūcanattho. Tenettha ācariyavādassa attano aruccanabhāvaṃ dīpeti. “Sīlavā”ti anāmaṭṭhavisesasāmaññato sīlasaṅkhepena gahitaṃ, tañca catubbidhanti ācariyatthero “catupārisuddhisīlaṃ uddisitvā”ti āha. Tatthāti catupārisuddhisīlesu. Jeṭṭhakasīlanti padhānasīlaṃ. Ubhayatthāti uddesaniddhesu, niddese viya uddese pi pātimokkhasaṃvarova therena vutto “sīlavā”ti vuttattāti adhippāyo. Sīlaggahaṇaṇhi pāḷiyaṃ pātimokkhasaṃvaravaseneva āgataṃ. Tenāha “pātimokkhasaṃvaroyevā”tiādi. Tattha avadhāraṇena itaresaṃ tiṇṇaṃ ekadesena pātimokkhantogadhabhāvaṃ dīpeti. Tathā hi anolokiyolokane ājīvahetu ca sikkhāpadavītikkame gilānapaccayassa apaccavekkhitaparibhoge ca āpatti vihitāti. Tīṇīti indriyasaṃvarasīlādīni. Sīlanti vuttaṭṭhānaṃ nāma atthīti sīlapariyāyena tesam katthaci sutte gahitaṭṭhānaṃ nāma kiṃ atthi yathā “pātimokkhasaṃvaro”ti? Ācariyassa sammukhatāya appaṭikkhipanto upacārena pucchanto viya vadati. Tenāha “ananujānanto”ti. Chadvārarakkhāmattakamevāti tassa sallahukabhāvamāha cittādhiṭṭhānabhāvamattena paṭipākatikabhāvāpattito. Itaradvayepi ese va nayo. Paccayuppattimattakanti phalena hetum dasseti. Uppādanahetukā hi paccayānaṃ uppatti. Idamatthanti idaṃ payojanaṃ imassa paccayassa paribhuñjanti adhippāyo. Nippariyāyenāti iminā indriyasaṃvarādīni tīṇi padhānassa sīlassa paripālanavasena

pavattiyā pariyāyasīlāni nāmāti dasseti. Idāni pātimokkhasaṃvarasseva padhānabhāvaṃ byatirekato anvayato ca upamāya vibhāvetuṃ “yassā”tiādimāha. Tattha so pātimokkhasaṃvaro. Sesāni indriyasaṃvarādīni.

Pātimokkhasaṃvarasaṃvutoti yo hi naṃ pāti rakkhati, taṃ mokkheti moceti āpāyikādīhi dukkhehīti pātimokkhanti laddhanāmena sikkhāpadasīlena pihitakāyavacīdvāro. So pana yasmā evaṃbhūto tena samannāgato nāma hoti, tasmā vuttaṃ “pātimokkhasaṃvarena samannāgato”ti.

Aparo nayo - kilesānaṃ balavabhāvato, pāpakiriyāya ca sukarabhāvato, puññakiriyāya ca dukkarabhāvato bahukkhattuṃ apāyesu patanasīloti pātī, puthujjano. Aniccatāya vā bhavadīsu kammavegakkhitto ghaṭiyantaṃ viya anavaṭṭhānena paribbhamanato gamanato gamanasīloti pātī, maraṇavasena tamhi tamhi sattanikāye attabhāvassa patanasīlo vā pātī, sattasantāno, cittameva vā. Taṃ pātiṃ saṃsāradukkhatto mokkhetīti pātimokkhaṃ. Cittassa hi vimokkhena satto vimuttoti vuccati. Vuttañhi “cittavodānā visujjhantī”ti, “anupādāya āsavehi cittaṃ vimutta”nti ca.

Atha vā avijjādinā hetunā saṃsāre patati gacchati pavattatīti pāti, “avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsaṃyojanānaṃ sandhāvataṃ saṃsarata”nti hi vuttaṃ, tassa pātino sattassa taṇhādisaṃkilesattayato mokkho etenāti pātimokkho. “Kaṇṭhekāḷo”tiādīnaṃ viyassa samāsaśiddhi veditabbā.

Atha vā pāteti vinipāteti dukkheti pāti, cittaṃ. Vuttañhi -

“Cittena nīyate loko, cittena parikassatī”ti;

Tassa pātino mokkho etenāti pātimokkho. Patati vā etena apāyadukkhe saṃsāradukkhe cāti pāti, taṇhādisaṃkilesa. Vuttañhi -

“Taṇhā janehi purisaṃ, taṇhādutiyo puriso”ti ca ādi;

Tato pātito mokkhoti pātimokkho.

Atha vā patati etthāti pāti, cha ajjhattikabāhirāni āyatanāni. Vuttañhi -

“Chasu loko samuppanno, chasu kubbati santhava”nti;

Tato chaajjhattikabāhirāyatanaśaṅkhātato pātito mokkhoti pātimokkho.

Atha vā pāto vinipāto assa atthīti pātī, saṃsāro. Tato mokkhoti pātimokkho.

Atha vā sabbalokādhīpatibhāvato dhammissaro bhagavā “patī”ti vuccati, muccati etenāti mokkho, patino mokkho patimokkho tena paññattatīti, patimokkho eva pātimokkho. Sabbaguṇānaṃ vā mūlabhāvato uttamaṭṭhena pati ca so yathāvuttaṭṭhena mokkho cāti patimokkho, patimokkho eva pātimokkho. Tathā hi vuttaṃ “pātimokkhanti ādimetaṃ mukhametaṃ pamukhameta”nti vitthāro.

Atha vā pa-iti pakāre, atīti accantatthe nipāto, tasmā pakārehi accantaṃ mokkhetīti pātimokkho. Idañhi sīlaṃ sayam tadaṅgavasena, samādhisaṃhitaṃ paññāsaṃhitaṃ vikkhambhanavasena, samucchedavasena ca accantaṃ mokkheti mocetīti pātimokkho. Pati pati mokkhoti vā patimokkho, tamhā tamhā vītikkamadosato paccekaṃ mokkhoti attho. Patimokkho eva pātimokkho. Mokkho vā nibbānaṃ, tassa mokkhassa patibimbabhūtoti patimokkho. Sīlasaṃvaro hi sūriyassa aruṇuggamaṇaṃ

viya nibbānassa udayabhūto tappaṭṭibhāgo viya yathārahaṃ kilesanibbāpanato patimokkhaṃ, patimokkhaṃyeva pātimokkhaṃ.

Atha vā mokkhaṃ pati vattati, mokkhābhimukhanti vā patimokkhaṃ, patimokkhameva pātimokkhanti evamettha pātimokkhasaddassa attho veditabbo.

Ācāragocarasaṃpannoti kāyikavācasikaavītikkamasaṅkhātena ācārena, navesiyādigocaratādisaṅkhātena gocarena saṃpanno, saṃpannaācāragocaroti attho. Appamattakesūti parittakesu anāpattigamanīyesu. “Dukkaṭṭadubbhāsitaṃ mattesū”ti apare. Vajjesūti gārayhesu. Te pana ekantato akusalasabhāvaṃ hontīti āha “akusaladhammesū”ti. Bhayadassīti bhayato dassanasīlo, paramāṇumattampi vajjaṃ sineruppamāṇaṃ viya katvā bhāyanasīlo. Sammā ādiyitvāti sammadeva sakkaccaṃ sabbasova ādiyitvā. Sikkhāpadesūti niddhāraṇe bhumhanti samudāyato avayavaniddhāraṇaṃ dassento “sikkhāpadesu taṃ taṃ sikkhāpadaṃ samādiyitvā sikkhatī”ti atthamāha, sikkhāpadameva hi samādātabbaṃ sikkhitabbañcāti adhippāyo. Yaṃ kiñci sikkhāpadesūti sikkhākoṭṭhāsesu mūlapaññattianupaññattisabbatthapaññattipadesapaññattiādibhedam yaṃ kiñci sikkhitabbaṃ. Yaṃ paṭipajjitabbaṃ pūretabbaṃ sīlaṃ, taṃ pana dvāravasena duvidhamevāti āha “kāyikaṃ vā vācasikaṃ vā”ti. Imasmiṃ atthavikappe sikkhāpadesūti ādhāre bhummaṃ sikkhābhāgesu kassaci visuṃ aggahaṇato. Tenāha “taṃ sabba”nti.

Aññataraṃ devaghaṭanti aññataraṃ devanikāyaṃ. Āgāmī hotīti paṭisandhivasena āgamanasīlo hoti. Āgantāti etthāpi eseṃ nayo. Iminā aṅgenāti iminā kāraṇena.

Sukkhavipassako yebhuyyena catudhātuvavatthānamukhena kammaṭṭhānābhinivesī hotīti āha “sukkhavipassakassa dhātukammaṭṭhānikabhikkhuno”ti. Vuttamevatthaṃ saṃpiṇḍetvā nigamento “paṭhamena aṅgenā”tiādimaṃ.

Cittassa sukhumabhāvo idha sukhamattabhāvamāpannena daṭṭhabboti āha “sabbāpi hi tā”tiādi. Tantivasenāti kevalaṃ tantitṭhapanavasena, na pana therassa kassaci maggassa vā phalassa vā uppādanatthāya, nāpi sammāpaṭipattiyaṃ yojanatthāyāti adhippāyo.

38. Chatṭhe mahākaccānoti gihikāle ujjenirañño purohitaputto abhirūpo dassanīyo pāsādiko suvaṇṇavaṇṇo ca. Varaṇā nāma rukkho, tassa avidūre bhavattā nagarampi varaṇasaddena vuccatīti āha “varaṇā nāma ekaṃ nagara”nti. Dvandapadassa paccekaṃ abhisambandho hotīti hetusaddaṃ paccekaṃ yojetvā dassento “kāmarāgābhinivesahetū”tiādimaṃ. Hetusaddena sambandhe sati yo attho sambhavati, taṃ dassetuṃ “idaṃ vuttaṃ hotī”tiādimaṃ. Tattha kāmarāgena abhinivittṭhattāti etena kāmarāgābhinivesahetūti imassa atthaṃ dīpeti, tathā vinibaddhattātiādīhi kāmarāgavinibaddhahetūtiādīnaṃ. Tato mukhoti tadabhimukho. Mānanti ālhaḥkādimānabhaṇḍaṃ. Sesamettha uttānameva.

39. Sattame madhurāyanti uttaramadhurāyaṃ. Gundāvaneti kaṇhagundāvane, kāḷapippalivaneti attho. Jarājīṇṇeti jarāya jīṇṇe, na byādhiādīnaṃ vasena jīṇṇasadiṣe nāpi akālikena jarāya abhibhūte. Vayovuddheti jīṇṇattā eva cassa vayovuddhippattiyaṃ vuddhena sīlādivuddhiyā. Jātimahallaketi jātiyā mahantatāya cirarattatāya mahallake, na bhogaparivārādīhīti attho. Addhagateti ettha addha-saddo dīghakālavācīti āha

“dīghakāladdhānaṃ atikkante”ti. Vayoti purimapadalopenāyaṃ niddesoti āha “pacchimavaya”nti, vassasatassa tatiyakotṭhāsasaṅkhātāṃ pacchimavayaṃ anupatteti attho.

Bhavati ettha phalaṃ tadāyattavuttitāyāti bhūmi, kāraṇanti āha “yena kāraṇenā”tiādi. Paripakkoti pariṇato, vuddhibhāvaṃ pattoti attho. Moghajiṇṇoti anto thirakaraṇānaṃ dhammānaṃ abhāvena tucchajiṇṇo nāma. Bāladārakopi daharoti vuccatīti tato visesanatthaṃ “yuvā”ti vuttaṃ. Atikkantapaṭhamavayā eva sattā sabhāvena palitasirā hontīti paṭhamavaye tṭhitabhāvaṃ dassetuṃ “susukāḷakeso”ti vuttaṃ. Bhadrenāti laddhakena. Ekacco hi daharopi samāno kāṇo vā hoti kuṇiādīnaṃ vā aññataro, so na bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Yo pana abhirūpo hoti dassanīyo pāsādiko sabbasampattisampanno yaṃ yadeva alaṅkāraparihāraṃ icchati, tena tena alaṅkato devaputto viya carati, ayaṃ bhadrena yobbanena samannāgato nāma hoti. Tenevāha “yena yobbanena samannāgato”tiādi.

Yamhi saccañca dhammo cāti yamhi puggale soḷasahākārehi paṭividdhattā catubbidhaṃ saccaṃ, ñāṇena sacchikatattā navavidhalokuttaradhammo ca atthi. Ahimsāti desanāmettaṃ, yamhi pana catubbidhāpi appamaññābhāvanā atthīti attho. Saṃyamo damoti sīlañceva indriyaṃ varo ca. Vantamaloti maggañāṇena nīhaṭamalo. Dhīroti dhisampanno. Theroti so imehi thirabhāvakāraṇehi samannāgatattā theroti pavuccatīti attho.

40. Atṭhame “corā balavanto hontī”ti padaṃ uddharitvā yehi kāraṇehi te balavanto honti, tesāṃ sabbhāvaṃ dassento “pakkhasampannā”tiādimāha. Tattha nivāsaṭṭhānasampannatā giriduggādisabbhāvato. Atiyātunti anto yātuṃ, gantuṃ pavisitunti attho. Taṃ pana antopavisanaṃ kenaci kāraṇena bahigatassa hotīti āha “bahiddhā janapadacārikaṃ caritvā”tiādi. Niyyātunti bahi nikkhamituṃ. Tañca bahinikkhamanaṃ bahiddhākaraṇīye sati sambhavatīti āha “corā janapadaṃ vilumpantī”tiādi. Anusaññātunti anusañcarituṃ. Sesamettha uttānameva.

41. Navame micchāpaṭipattādhikaraṇahetūti ettha adhi-saddo anattakoti āha “micchāpaṭipattiyā karaṇahetū”ti. Na ārādhakoti na sampādako na paripūrako. Ñāyati paṭivijjhanavasena nibbānaṃ gacchatīti ñāyo, so eva taṃsamaṅginaṃ vaṭṭadukkhapātato dhāraṇaṭṭhena dhammoti ñāyo dhammo, ariyamaggo. So panettha saha vipassanāya adhippetoti āha “sahavipassanakaṃ magga”nti. Ārādhanaṃ nāma saṃsiddhi, sā pana yasmā sampādanena paripūraṇena icchitā, tasmā vuttaṃ “sampādetuṃ pūretu”nti.

42. Dasame duggahitehīti atthato byañjanato ca duṭṭhu gahitehi, ūnādhikaviparītapadapaccābhaṭṭhādivasena vilometvā gahitehīti attho. Uppaṭipāṭiyā gahitehīti idaṃ pana nidassanamattaṃ duggahassa ūnādhikādivasenapi sambhavato. Tenevāha “attano duggahitasuttantānaṃ yeva atthañca pāḷiñca uttaritaraṃ katvā dassentī”ti.

Samacittavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Υποσχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Υποσχόλια. 4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Υποσχόλια. 02. Υποσχόλια για το βιβλίο των δύο. 1. Η πρώτη πεντηκοντάδα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org